

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์และดำเนินการ สังเคราะห์องค์ความรู้ จึงทำให้ทราบว่า การตัดสินใจตัดสินใจในการกระบวนกรยุติธรรมของไทย กับกระบวนกรทางพระวินัย มีความสอดคล้อง หรือมีความแตกต่างกันอย่างไร จากการศึกษาวิจัยผล การตัดสินใจคดีความตามกระบวนกรยุติธรรมของไทย กับการตัดสินใจตามกระบวนกรทางพระวินัย และ การสังเคราะห์องค์ความรู้การตัดสินใจคดีความระหว่างกระบวนกรยุติธรรมของไทย กับกระบวนกรทางพระวินัย ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ กระบวนกรยุติธรรมของไทย เป็นกระบวนกรที่ใช้สำหรับดำเนินการนำตัวผู้กระทำ ความผิดเข้าสู่กระบวนกรทางศาลเพื่อสืบพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร พยาน วัตถุ รวมตลอดถึงพยานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิสูจน์ให้เจือสมกับการกระทำ ความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ ซึ่งกฎหมายที่ออกมาใช้บังคับในการดำเนินกระบวนยุติธรรมนี้ เป็นกฎหมายที่ตราออกมาภายใต้บังคับของกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐหรือของ ประเทศนั้นๆ การตรากฎหมายออกมาบางครั้งก็ตรากฎหมายบัญญัติว่าเป็นการกระทำ ความผิดก่อนที่การกระทำ ความผิดจะเกิดขึ้นจริงๆ กฎหมายจึงเป็นทั้งเครื่องมือในการป้องกันและปราบปรามการ กระทำ ความผิดและผู้กระทำความผิด สาเหตุนี้จึงส่งผลให้กฎหมายของประเทศหรือของรัฐได้ถูกปรับปรุง หรือแก้ไข ให้มีความทันสมัย หรือทันกับความเป็นไปของโลก หรือของประเทศ ที่เป็นไปตามภาวะ ของเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ที่มีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา

หลักของการตรากฎหมายหากจะให้ได้รับการยอมรับทั้งในระดับประเทศและในระดับสากล ต้องประกอบด้วยหลักการต่างๆ เช่น หลักกฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง หลักความเสมอภาค หลักความ ยุติธรรม หลักการลงโทษ หรือหลักแห่งเจตนาในการกระทำความผิด ซึ่งจะส่งผลต่อการพิจารณา พิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด เช่น การกระทำด้วยเจตนาแห่งการป้องกันตัวเองหรือบุคคลอื่นให้พ้น จากอันตรายที่ใกล้จะถึง หรือกระทำความผิดเพราะขาดความ ตำนีก็รู้ผิดชอบ หรือการกระทำความผิด ของผู้เยาว์ เป็นต้น การพิจารณาถึงหลักการเหล่านี้ จะทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับการพิจารณาถึงความ สมเหตุสมผล อันจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคม โดยอาศัยกฎหมายซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่ของ กระบวนกรยุติธรรมให้เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดเป็นความยุติธรรมขึ้น

กระบวนการยุติธรรมของไทยประกอบด้วยองค์ประกอบ คือ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ พนักงานอัยการ ศาลหรือผู้พิพากษา ราชทัณฑ์ และ ทนายความ องค์ประกอบทั้งหลายเหล่านี้จะสามารถขับเคลื่อนได้เมื่อปร ากฎว่า หากมีการประพฤติดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย หรือมีการงดเว้นการกระทำตามที่กฎหมายบัญญัติให้กระทำ และกฎหมายนั้นได้บัญญัติโทษไว้สำหรับพฤติกรรมดังกล่าว นั้น และเมื่อมีการแจ้งความร้องทุกข์ หรือมีการกล่าวโทษ ต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานแรกที่จะต้องเข้ามาดำเนินการสืบสวน เพื่อรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรม การกระทำความผิดว่า การกระทำนั้นผิดกฎหมายมาตราใด มีองค์ประกอบแห่งการกระทำความผิด อย่างไร มีข้อยกเว้นความผิด หรือมีเหตุแห่งการยกเว้นโทษไว้อย่างไร เมื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ได้แล้ว จึงดำเนินการสืบสวนหาตัวผู้กระทำความผิด เมื่อได้ทราบแล้ว ให้ออกหมายเรียก หรือออกหมายจับแล้วแต่กรณี โดยต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดเป็นผู้บริสุทธิ์ตราบ จนกระทั่งจะได้มีการพิสูจน์ความผิดในการพิจารณาของศาลแล้วเท่านั้น จึงจะแน่ใจว่าผู้ ถูกกล่าวหาว่า เป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่

เมื่อได้ตัวผู้กระทำความผิดมาแล้วให้ส่งตัวให้พนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินการสอบสวน ซึ่ง การสอบสวนนี้ต้องดำเนินไปโดยปราศจากการขู่เข็ญ หรือให้คำมั่นสัญญาใดๆ เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาให้การ ตามที่พนักงานสอบสวนต้องการ เมื่ อสอบสวนพร้อมทั้งรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องเสร็จ เรียบร้อยแล้ว ให้พนักงานสอบสวนทำความเข้าใจเห็นว่าสมควรสั่งฟ้อง หรือเห็นสมควรสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา ต่อศาล เพราะมีเหตุอันควรเชื่อตามความเห็นนั้นอย่างไร แล้วนำตัวผู้ต้องหาพร้อมด้วยสำนวนการ สอบสวนส่งให้พนักงานอัยการดำเนินการตามความเห็นนั้นต่อไป

พนักงานอัยการจะพิจารณาเห็นสมควรอย่างไร เป็นสิทธิของพนักงานอัยการตามกฎหมาย หากพิจารณาแล้วเห็นว่า เช่น สำนวนการสอบสวนยังไม่สมบูรณ์ครบถ้วน ก็อาจสั่งให้พนักงานสอบสวน ดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติมในประเด็นที่เห็นว่ายังมีความบกพร่อง แต่เมื่อพนักงานอัยการเห็นสมควรสั่ง ฟ้องก็จะเขียนคำฟ้องพร้อมนำตัวผู้ต้องหาส่งฟ้องศาลที่มีอำนาจ เมื่อศาลได้รับคำฟ้องแล้วศาลอาจจะ พิจารณาให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนหรือไม่ก็ได้ หากพิจารณาแล้วเห็นว่าควรทำการไต่สวนมูลฟ้องก็ให้ โจทก์คือพนักงานอัยการ หรือกรณีราษฎรเป็น โจทก์ มาศาลเพื่อสืบพยานฝ่ายโจทก์ให้ศาลเห็นว่า มี พยานหลักฐานพอจะลงโทษจำเลยได้ก็ให้สั่งประทับรับฟ้องไว้พิจารณา ขั้นตอนนี้ โจทก์ต่อมาศาล หาก โจทก์ไม่มาศาลและไม่แสดงเหตุขัดข้อง ศาลอาจสั่งยกคำฟ้องนั้นเสีย แต่โจทก์ก็สามารถอุทธรณ์คำสั่ง นั้นได้ หากมีเหตุผลที่อ้างถึงเหตุจำเป็นที่ไม่สามารถมาศาลได้

ในการพิจารณาของศาล เมื่อจำเลยมาปรากฏตัวต่อหน้าศาล ให้ศาลอ่านคำฟ้องและอธิบายคำ ฟ้องนั้นให้จำเลยฟัง แล้วถามจำเลยว่าจะให้การอย่างไร จะรับสารภาพหรือปฏิเสธ จำเลยจะให้การหรือไม่ให้การก็ให้ศาลจดบันทึกไว้ การนิ่งของจำเลยโดยหลักแล้วถือว่าจำเลยปฏิเสธข้อกล่าวหา นั้น จากนั้น จึงคู่ความดำเนินการสืบพยานที่ฝ่ายคนได้ยื่นเข้ามาในศาล การสืบพยานนั้นจะเริ่มจากการซักพยาน

หลังจากนั้นจึงให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งถามค้านได้ จากนั้นฝ่ายที่ซักถามพยานไว้ในครั้งแรกนั้นมีสิทธิที่จะถามตั้งได้ เพื่อให้การซักถามพยานไว้ในครั้งแรกนั้นคงความเดิมไว้ หากพยานถูกถามค้านแล้วเกิดอาการไขว้เขวในข้อมูลที่ถูกซักถามไว้ในคราวแรก เมื่อทั้งสองฝ่ายสืบพยานที่ยื่นเข้ามาในศาลครบเรียบร้อยแล้ว หรือศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าแม้พยานที่ยื่นเข้ามายังสืบได้ไม่ครบถ้วน แต่พยานหลักฐานที่สืบกันในศาลนั้นเพียงพอที่จะใช้ดุลพินิจพิพากษาคัดสินได้แล้ว ก็ให้ระงับการสืบพยานไว้เพียงเท่านั้น แล้วดำเนินการพิพากษาคัดสินด้วยการชั่งน้ำหนักในแต่ละฝ่ายได้ดำเนินการสืบพยานมาแล้วนั้น การใช้ดุลพินิจนี้ให้เป็นไปตามหลักแห่งความเป็นอิสระปราศจากการแทรกแซง

การพิพากษาคัดสินนี้ ผลจะออกมาเป็นอย่างไรก็ให้คู่ความปฏิบัติตามคำพิพากษานั้น หากคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายมีความเห็นโต้แย้ง หรือคัดค้านไม่เห็นด้วยกับคำพิพากษานั้น ก็มีสิทธิยื่นคำอุทธรณ์ หรือ ฎีกา แล้วแต่กรณี ให้ศาลที่สูงกว่าเป็นผู้พิจารณา ยกคำพิพากษานั้น หรือแก้ไขคำพิพากษานั้นได้ เว้นแต่การฎีกาคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ที่ศาลฎีกามีอำนาจพิจารณาได้ และให้ถือว่าคดีถึงที่สุดเมื่อปรากฏว่าศาลฎีกาได้มีคำสั่งหรือคำพิพากษาออกมาเช่นไรก็ให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามนั้น

เมื่อคดีถึงที่สุด หน่วยงานราชทัณฑ์มีหน้าที่ต้องบังคับคดีให้เป็นไปตามคำสั่งหรือคำพิพากษานั้นโดยไม่ชักช้า หากปรากฏว่า เมื่อคดีถึงที่สุด จำเลยถูกตัดสินลงโทษให้ประหารชีวิต ราชทัณฑ์ยังไม่สามารถดำเนินการประหารชีวิตตามคำพิพากษานั้นได้ ต้องรอนจนกว่าจะครบกำหนดหกสิบวันนับแต่เมื่อมีการอ่านคำพิพากษาโดยชอบ หรือเมื่อจำเลยได้ยื่นเรื่องขอพระราชทานอภัยโทษต่อพระมหากษัตริย์ ราชทัณฑ์ก็ต้องผลของการขอพระราชทานอภัยโทษนั้นก่อนว่าผลจะเป็นอย่างไรก็ให้ปฏิบัติตามนั้น หรือเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว หากปรากฏว่าพยานบุคคลในคดีนั้นให้การเบิกความเป็นพยานในศาลเป็นเท็จหรือไม่เป็นความจริง หรือปรากฏว่ามีหลักฐานใหม่ อันเชื่อได้ว่าจำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิด จำเลยมีสิทธิยื่นขอให้มีการรื้อฟื้นให้พิจารณาคดีใหม่ได้

๕.๑.๒ กระบวนการพิจารณาระงับอธิกรณ์ตามพระวินัย เป็นกระบวนการที่เป็นไปเพื่อพิสูจน์ความจริงให้ปรากฏ อันเกิดจากการได้เกิดอธิกรณ์ขึ้นในภิกษุ หรือหมุ่ภิกษุ หรือในสังฆมสังฆ์ ซึ่งอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งอธิกรณ์ที่มีโทษบัญญัติไว้ กับอธิกรณ์ที่ไม่มีโทษ แต่เป็นอธิกรณ์ที่เป็นกิจธุระซึ่งสงฆ์ต้องร่วมกันจัดทำให้เรียบร้อย ส่วนมากแล้วอธิกรณ์ประเภทนี้จะเป็นอธิกรณ์ประเภทพิธีกรรม แต่ถ้าสงฆ์ไม่ร่วมกันจัดทำให้เรียบร้อยสงฆ์นั้นก็จะมีผลผิดเช่นกัน จากการศึกษาจะพบว่า อธิกรณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่ ๔ ประเภท คือ ๑. วิวาทาธิกรณ์ (การทะเลาะ การวิวาท หรือความบาดหมางกันด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย) ๒. อนูวาทาธิกรณ์ (เรื่องที่ฟ้องร้องกันในข้อหาที่เกี่ยวข้องด้วยศีล-วินัย อาจารวินัย ติฎฐิวินัย และ อาชีวะวินัย) ๓. อาปัตตาทิกรณ์ (ปัญหาการกระทำผิดต่อพระวินัยของภิกษุ ซึ่งจะต้องระงับด้วยการปลดเปลื้องออกจากอาบัติ) และ ๔. กิจจาธิกรณ์ (กิจอันพึงกระทำด้วยการประชุมของสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของสงฆ์ ต้องจัดทำให้เรียบร้อย) อธิกรณ์ทั้ง ๔ ประเภทนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว พระวินัยบัญญัติให้น่อธิกรณ์สมณะวิธีเป็นเครื่องมือในระงับอธิกรณ์ ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด ๗ วิธี คือ (๑) สัมมุ-

ชาวินัย (ระงับอธิกรณ์ได้ทุกประเภท ซึ่งต้องกระทำในที่พร้อมหน้าพระธรรมวินัย บุคคล วัตถุ และพร้อมหน้าสงฆ์) (๒) สติวินัย (วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ด้วยการยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก) (๓) อมูพวินัย (วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์ โดยการยกประโยชน์ให้กับภิกษุเมื่อหายจากอาการเป็นบ้าแล้ว) (๔) ปฏิญญาตมระ (วิธีระงับอาปตตาทิกรณ์ โดยการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพ) (๕) ตัสสปาปิยลิกา (วิธีระงับอธิกรณ์โดยการตัดสินลงโทษแม้จะไม่ยอมรับผิด หรือให้การวทวนไปมา หรือ ยกเรื่องหนึ่งขึ้นมากลบบกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง) (๖) เขภยลิกา (วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์ด้วยการใช้เสียงข้างมาก หรือใช้วิธีจับสลาก) และ (๗) ตินวตถารกะ (วิธีระงับอาปตตาทิกรณ์ด้วยการประนีประนอม หรือเรียกว่า กลบไว้ด้วยหญ้า เพื่อไม่ให้เรื่องถูกลามไปไกล)

อธิกรณ์ประเภทกิจจาธิกรณ์ ยังได้แบ่งออกเป็นอธิกรณ์ที่ไม่มีโทษ หมายถึงกิจที่สงฆ์พึงทำด้วยพิธีกรรมด้วยการประชุมสงฆ์ และอธิกรณ์ที่มี ใช้ในการลงโทษทั้งภิกษุและคฤหัสถ์ด้วย เรียกว่า การลงนิคหกรรม หมายถึง การข่มผู้ หรือการบาปภิกษุผู้กระทำความผิดต่อพระวินัย ให้กลัว เพื่อวัตถุประสงค์ในการให้ ภิกษุนั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้อยู่ร่วมกับหมู่คณะต่อไปได้ หรือการลงโทษคฤหัสถ์ที่ประพฤติก่อความเสียหายด้วยการใส่ร้ายแก่ภิกษุหรือสงฆ์ การลงนิคหกรรมที่ปรากฏในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปได้ ๘ ประเภท คือ (๑) ตัชฌนียกรรม (การลงโทษโดยการขู่ การคาดโทษ หรือการภาคทัณฑ์) (๒) ปฏิสาร์นียกรรม (วิธีลงโทษภิกษุผู้กล่าวโทษคฤหัสถ์ผู้อุปถัมภ์สงฆ์ ด้วยการให้ภิกษุนั้นกลับไปขอโทษคฤหัสถ์) (๓) นิยสกรรม (การลงโทษด้วยการถอดยศ หรือทำให้ไร้ยศชั่วคราว) (๔) ปกาสณียกรรม (การลงโทษด้วยประกาศโทษของภิกษุให้สาธารณชนได้รับรู้) (๕) ปัพพาชนียกรรม (การลงโทษด้วยการขับไล่ออกจากหมู่ หรือจากสังคมสงฆ์) (๖) อุกเขปนียกรรม (ลงโทษด้วยการยกออกหมู่ หรือให้แยกออกไป พร้อมทั้งถูกตัดสิทธิที่ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิทั่วไปพึงจะได้รับ) (๗) ตัสสปาปิยลิกากกรรม (ลงโทษภิกษุผู้กระทำความผิดแม้จะไม่ยอมรับผิด แต่พยาน หลักฐานปรากฏชัดว่าเป็นผู้กระทำความผิด) (๘) ปัตตนิกุชชนกรรม (หมายถึงการคว่ำบาตรภิกษุที่มีความปรารถนาไม่ดีต่อภิกษุ หรือสงฆ์ หรือต่อพระรัตนตรัย) และ (๙) พรหมทัณฑกรรม (การลงโทษด้วยการไม่พำสาณ ไม่ดักเตือน ภิกษุผู้มีความประพฤติว่าขาดสอนยาก)

สังคมสงฆ์ปัจจุบันมีวิธีและขั้นตอนในการปฏิบัติต่อการลงนิคหกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากในพระวินัย อันสืบเนื่องมาจากการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นบังคับใช้ และได้มอบอำนาจให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ออกกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยเรื่องการลงนิคหกรรมเป็นการเฉพาะ หากภิกษุถูกตัดสินโดยคณะผู้พิจารณานิคหกรรมแล้ว ไม่ยอมรับผิด หรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำวินิจฉัยนั้น ภิกษุนั้นอาจต้องถูกให้สึก หรืออาจถูกให้สละสมณเพศได้ แต่ความหมายของการลงนิคหกรรม แต่ละประเภทดังที่กล่าวมาแล้วนั้น พระราชบัญญัติฉบับนี้บัญญัติให้ใช้วิธีที่ปรากฏในพระวินัยได้ดั้งเดิม ซึ่งการดำเนินการตลอดถึงวิธีการและขั้นตอนในการพิจารณาวินิจฉัยลงนิคหกรรมต้องเป็นไปตามความที่กล่าวไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคมทุกประการ

เมื่อภิกษุได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ให้โจทก์ผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้นยื่นฟ้องภิกษุผู้กระทำความผิด หรืออาจมีผู้กล่าวหา หรือ ผู้แจ้งความผิดแล้วแต่กรณี ดำเนินการยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือและให้ยื่นด้วยตนเอง หรืออาจมอบหมายให้บุคคลอื่นดำเนินการแทนได้ โดยให้ยื่นต่อเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะสังฆัด หรือเจ้าคณะเขตของเขตที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น จากนั้นจึงนำเข้าสู่กระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง มีการตรวจคำฟ้องว่าเห็นสมควรรับฟ้องนั้นไว้หรือไม่ ถ้ารับก็ให้ส่งประทับฟ้องแล้วดำเนินการยื่นคำฟ้องนั้นให้คณะผู้พิจารณาเป็นผู้ดำเนินการ รับไปดำเนินการต่อไป คำสั่งไม่ประทับฟ้อง ผู้ฟ้องสามารถยื่นอุทธรณ์คัดค้านคำสั่งเช่นนั้นได้ การพิจารณาวินิจฉัยลงนิคหกรรมแบ่งการพิจารณาออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา ซึ่งคำสั่งหรือคำวินิจฉัยในชั้นฎีกานี้ถือว่าเรื่องนั้นถึงที่สุด และการลงโทษด้วยวิธีนิคหกรรมนี้ หากภิกษุ ผู้กระทำความผิดไม่ยอมประพฤติหรือปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำวินิจฉัยนั้น ภิกษุนั้นอาจต้องถูกลงโทษทางอาญาอีกสถานหนึ่งด้วย

๕.๑.๓ ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ ระหว่างการตัดสินใจตามกระบวนการยุติธรรมกับกระบวนการตัดสินใจทางพระวินัย พบว่าการตัดสินใจของทั้งสองกระบวนการนี้ มีความสอดคล้อง กันและมีความแตกต่างกัน ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ

๕.๑.๓.๑ ความสอดคล้องกัน

๑. กระบวนการก่อนการพิจารณาวินิจฉัย

๑. หลักการของ สังคมไทย กล่าวถึง กระบวนการยุติธรรมมีไว้เพื่อยุติปัญหา หรือความเสียหายต่างๆ ที่เกิดจากการกระทำความผิด โดยมีกฎหมายเป็นเครื่องมือในการดำเนินการให้เป็นไปตามขั้นตอนและรูปแบบที่บัญญัติไว้

หลักการของ สังคมสงฆ์ปัจจุบัน กระบวนการลงนิคหกรรมมีไว้เพื่อลงโทษแก่ ภิกษุผู้กระทำความผิดต่อพระวินัย ตามขั้นตอนและกระบวนการที่กำหนดไว้โดยกฎหมายเถรสมาคม

๒. สังคมไทย เมื่อมีการกระทำความผิดต่อส่วนตัว และกฎหมายกำหนดโทษไว้ ผู้เสียหาย มีสิทธิแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ ให้ดำเนินการนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการพิจารณาพิสูจน์ความผิดและลงโทษ หรือผู้เสียหายจะเลือกยื่นฟ้องคดีต่อศาลด้วยตนเองก็ได้ หรือเมื่อพนักงานอัยการพิจารณาเห็นว่าความเสียหายนั้นได้เกิดขึ้นกับส่วนรวมด้วย พนักงานอัยการเห็นสมควรจะขอเข้าเป็น โจทก์ร่วมกับราษฎรในการฟ้องนั้นด้วยก็ได้

สังคมสงฆ์ปัจจุบัน เมื่อมีการกระทำความผิดต่อพระวินัย เกิดขึ้น โจทก์ หรือ หรือผู้กล่าวหา หรือผู้แจ้งความผิด ยื่นฟ้องเป็นต่อภิกษุผู้ปกครองในเขตที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น

๓. สังคมไทย เมื่อได้ยื่นคำฟ้องต่อศาลแล้ว ศาลจะดำเนินการไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อพิจารณาว่ามีหลักฐานเพียงพอที่จะเชื่อได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง และเพื่อพิจารณาว่าจะประทับรับฟ้องไว้พิจารณาหรือไม่

สังคมสงฆ์ปัจจุบัน เพื่อพิจารณาถึง การพบเห็นการกระทำความผิดของจำเลย หรือได้ยินการกระทำความผิดของจำเลย หรือ การรังเกียจหรือสงสัยถึงพฤติกรรมของจำเลย ว่าจะพอเชื่อได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด เพื่อพิจารณาว่าควรประทับฟ้องไว้พิจารณาหรือไม่

๔. สังคมไทย คำสั่งไม่ประทับรับฟ้อง โจทก์สามารถอุทธรณ์คัดค้านคำสั่งนั้นได้

สังคมสงฆ์ปัจจุบัน คำสั่งไม่ประทับรับฟ้อง โจทก์สามารถอุทธรณ์คัดค้านคำสั่งนั้นได้

๕. สังคมไทย เมื่อประทับรับฟ้องแล้ว ให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลเพื่อพิสูจน์ความผิดต่อไปได้

สังคมสงฆ์ปัจจุบัน เมื่อประทับรับฟ้องแล้ว ให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยลงนิคหกรรมต่อไปได้

๒. กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยในคณะผู้วินิจฉัย

๑). สังคมไทย กระบวนการพิจารณาในศาลมี ๓ ศาล คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

สังคมสงฆ์ปัจจุบัน กระบวนการพิจารณาแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา

๒). สังคมไทย การสืบพยานในคดีที่ใช้กฎหมายมหาชน เช่น คดีปกครอง คดีมีความขัดแย้งกันเรื่องกฎหมายในศาลรัฐธรรมนูญ หรือคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น ใช้ระบบการไต่สวน โดยให้ศาลหรือผู้พิพากษามีอำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในการสืบพยานโดยลำพังและอย่างไม่มีจำกัด

สังคมสงฆ์ปัจจุบัน ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้ง ๓ ชั้น คณะผู้พิจารณาทั้ง ๓ ชั้น สามารถซักถามพยานทั้งของโจทก์และจำเลยที่ได้ยื่นเข้ามาในกระบวนการพิจารณาอย่างอิสระ ไม่จำต้องวางตนเป็นกลางอย่าง กรณีเป็นผู้ที่คอยกำกับให้คู่ความแต่ละฝ่ายดำเนินกระบวนการพิจารณาตามที่กฎหมายกำหนดไว้

๓). สังคมไทย ในระหว่างคู่ความกันเอง สามารถซักถามพยาน ถามคำถามพยาน และถามถึงพยานได้

สังคมสงฆ์ปัจจุบัน หลังจากคณะผู้พิจารณาซักถามพยานแล้ว ในระหว่างคู่ความ สามารถซักถามพยาน ถามคำถามพยาน และถามถึงพยานได้

๔). สักคมไทย หากมีคำพิพากษาหรือคำสั่งอย่างใดแล้ว จะมีงานราชทัณฑ์เป็นผู้ดำเนินการ บังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นโดยไม่ชักช้า

สักคมสงฆ์ปัจจุบัน เมื่อคณะผู้พิจารณาได้วินิจฉัยลงนิคหกรรมแล้ว หากภิกษุผู้กระทำความผิดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัยนั้น ภิกษุนั้นต้องมีโทษทางอาญาตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์บัญญัติไว้

๓. กระบวนการหลังการพิจารณาวินิจฉัย

(๑). สักคมไทย โทษที่กำหนดไว้เป็นโทษทางอาญา

สักคมสงฆ์ปัจจุบัน โทษที่กำหนดไว้หากมีการฝ่าฝืนคำวินิจฉัยลงนิคหกรรม เป็นโทษทางอาญา

(๒). สักคมไทย การรื้อฟื้นคดีสามารถกระทำได้ เมื่อปรากฏว่า พยานในคดีเก่าให้การเป็นเท็จ ไม่ตรงกับความจริง หรือ ปรากฏพยานใหม่ที่ยังไม่เคยพิจารณามาก่อน

สักคมสงฆ์ปัจจุบัน ในพระวินัยห้ามการรื้อฟื้นอธิกรณ์ แต่ในกฎหมายอาญาสามารถรื้อฟื้นคดีได้ ด้วยการอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาตั้งแต่ระดับชั้นต้น และชั้นอุทธรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นการรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ได้พิจารณาไปแล้ว

๕.๑.๓.๒ ความแตกต่างกัน

๑. กระบวนการก่อนการพิจารณา

๑. สักคมไทย กระบวนการยุติธรรมใช้ในการอำนวยความยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับประชาชนทั้งประเทศ

สักคมสงฆ์ปัจจุบัน กระบวนการลงนิคหกรรมใช้ในการอำนวยความยุติธรรมในสักคมพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. สักคมไทย เป็นกระบวนการดำเนินการพิจารณาตัดสินความทั้งที่เป็นความผิดต่อส่วนตัว และความผิดต่ออาญาแผ่นดิน

สักคมสงฆ์ปัจจุบัน เป็นกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยลงนิคหกรรมเฉพาะกับภิกษุผู้กระทำความผิดเท่านั้น

๒. กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยในคณะผู้วินิจฉัย

๑). สังคมไทย มีการคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะได้พิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง จึงต้องพิจารณาเรื่องการปล่อยตัวชั่วคราว หรือรัฐมีหน้าที่แต่งตั้งทนายความให้ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิด ในคดีอาญาที่มีโทษสถานหนัก หรือ ผู้ถูกกล่าวหาเหล่านั้นยังเป็นผู้เยาว์

สังคมสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่อนุญาตให้คู่ความแต่งตั้งบุคคลอื่นเข้ามาเป็นตัวแทนในการว่ากล่าว คดี นับตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถึงชั้นพิจารณาของคณะผู้พิจารณาทั้ง ๓ ชั้น

๒). สังคมไทย รูปแบบการพิจารณาในศาลใช้ระบบการกล่าวหา โดยให้ศาลหรือผู้พิพากษาเป็นคนกลางคอยควบคุมให้คู่ความดำเนินกระบวนการไปตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความบัญญัติไว้ อย่างเคร่งครัด

สังคมสงฆ์ในปัจจุบัน รูปแบบการพิจารณาใช้ระบบไต่สวน ด้วยการกำหนดบทบาทของคณะผู้พิจารณาให้มีอำนาจในการซักถามพยานได้เอง หรือ การแต่งตั้งภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิให้เป็นผู้ดำเนินการในฐานะเป็นโจทก์แทนผู้เสียหายหรือแทนโจทก์ได้

๓). สังคมไทย กระบวนการพิจารณาในศาลให้เป็นไปโดยเปิดเผย ต่อหน้าคู่ความ และประชาชนทั่วไป

สังคมสงฆ์ในปัจจุบัน กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยลง นิคกรรมให้กระทำโดยลับ ต่อหน้าโจทก์ จำเลย และพยานที่กำลังเข้าสืบพยาน และภิกษุผู้ทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาเท่านั้น

๔). สังคมไทย มีการกำหนดเรื่องอายุความ ในการดำเนินการตั้งแต่การจับกุมผู้กระทำความผิด และอายุความในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ หาก ปรากฏว่าจำเลยหลบหนีการลงโทษ และอายุความก็อาจเป็นเหตุให้ศาลต้องพิพากษายกฟ้องจำเลยได้

สังคมสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่มีการกำหนดเรื่องอายุความไว้ในพระวินัยเรื่องการลงนิคกรรม และในกฎหมายอาญาแต่ไม่ได้กำหนดเรื่องอายุความไว้เช่นกัน แต่ถ้าหากมีเรื่องอายุความขึ้นต่อผู้กฎหมายฝ่ายอาญาจักรบัญญัติให้ใช้หลักของอายุความทั่วไป คือ ๑๐ ปี

๓. กระบวนการหลังการพิจารณาวินิจฉัย

สังคมไทย จำเลยหรือผู้ต้องโทษสามารถขอพระราชทานอภัยโทษต่อพระมหากษัตริย์ได้ หรืออาจได้รับการนิรโทษให้ไม่เป็นผู้กระทำความผิด และไม่ต้องรับโทษก็ได้

สังคมสงฆ์ในปัจจุบัน โทษที่ลงด้วยวิธีนิคกรรมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโทษ หรือบรรเทาโทษได้ เว้นแต่ ภิกษุผู้ไม่ยินยอมปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณา จน กระทั่งนำไปสู่

การอุทลงโทษทางอาญา ในกรณีนี้ ก็อาจขอพระราชทานอภัยโทษได้ ตามหลักการที่กฎหมายฝ่ายอาณาจักรบัญญัติไว้

๕.๑.๔ การบูรณาการแนวคิดเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ โดยการนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยใน กระบวนการตัดสินใจทางพระวินัย มาเป็นแกนหลัก และนำองค์ความรู้จาก การตัดสินใจตามกระบวนการยุติธรรมของไทยเป็นแกนเสริม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงการบัญญัติกฎหมายของไทยให้มีประสิทธิภาพ และสามารถบังคับใช้ให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นอย่างแท้จริง ด้วยการหลีกเลี่ยงอคติจากการใช้ดุลพินิจส่วนตัวในการพิจารณาความผิดและการ ตัดสินลงโทษ โดยการคำนึงถึงประโยชน์แก่ประชาชนซึ่งมีความหลากหลาย หลายทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เชื้อชาติ ศาสนา และสถานะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขภายใต้กฎหมายเดียวกัน โดยให้ฝ่ายศาสนจักรต่างต้องยอมรับกฎหมายของฝ่ายอาณาจักรฉบับเดียวกัน สำหรับการลงโทษตามกฎหมายก็ให้เป็นไป เพื่อการข่มผู้กระทำความผิดมากกว่าการลงโทษเพื่อการแก้แค้น หรือด้วยวิธีการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย

หลักสำคัญที่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้กับบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิด ต้องดำเนินไปตามหลักการว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวหาขึ้นยังเป็นผู้บริสุทธิ์ トラบจนกระทั่ง กระบวนการพิจารณาในศาลจะปรากฏว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิดจริง ดังนั้น ขั้นตอนการกล่าวหาจึงไม่ควรที่จะด่วนสรุปว่าผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็นผู้กระทำความผิด บุคคลนั้นจึงควรได้รับการปฏิบัติเสมือนว่าเขายังไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด จึงควรได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวในระหว่างการดำเนินการ ทั้งในชั้นพนักงานสอบสวนและในชั้นการพิจารณาของศาล

การพิจารณาในศาลหรือในชั้นของคณะผู้พิจารณาตามกฎหมายอาญาสมควรว่าด้วยการลงโทษ การแสดงคุณสมบัติของบุคคลผู้กล่าวหา หรือผู้ฟ้องร้อง คุณสมบัติของผู้ถูกฟ้อง หรือจำเลย และคุณสมบัติของภิกษุผู้พิจารณาอธิกรณ์ หรือพระวินัยธร หรือคณะผู้พิจารณา ควรได้รับการพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อประโยชน์ให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสพบทบทวนบทบาทหน้าที่ของตนเอง ถือเป็นการถ่วงดุลอำนาจกันอย่างแท้จริง และอาจเป็นช่องทางให้มีการเจรจาประนอมยอมความกัน ระหว่างคู่ความด้วยกันได้ หลังจากได้มีการพิจารณาถึงคุณสมบัติ ของตน ซึ่งจะได้ทบทวนถึงวัตถุประสงค์ของการฟ้องร้องนั้นว่าตนเองมีความต้องการเช่นไร และหากจะมีการพิจารณาระงับอธิกรณ์ หรือการพิจารณาคดี ก็ควรเป็นกระบวนการ ที่เป็นไปอย่างเปิดเผยและ โดยไม่ชักช้า ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้ข้อพิพาท หรือข้อขัดแย้งนั้นสามารถจะยุติลงได้อย่างรวดเร็วและจะไม่ลุกลามไปไกล

การลงโทษ ตามหลักการในพระธรรมวินัยหมายถึง การข่มผู้กระทำความผิดให้เกิดความสำนึกกับผิดชอบ เมื่อเกิดความสำนึกในความผิดนั้นแล้ว เขาก็จะสามารถกลับมาประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของพระวินัยต่อไปได้ เว้นแต่ความผิดที่มีโทษสถานหนัก คือ ปาราชิก เท่านั้นที่กำหนดให้บุคคลผู้ต้องโทษนี้ต้องออกจากสังฆมณฑลและไม่สามารถกลับเข้ามาบวชใหม่ได้ แต่พระวินัยก็ไม่มีข้อห้าม ถ้า-

บุคคลนั้นจะประพฤติปฏิบัติด้วยการพัฒนา ตนอยู่ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ต่อไป เพียงแต่ วัตรปฏิบัติอาจจะไม่เข้มงวดเท่ากับบรรพชิต ซึ่งวิธีการลงโทษลักษณะ นี้ควรนำไปประยุกต์ใช้ในฝ่าย อาณาจักร ด้วยการยกเลิกโทษประหารชีวิต เพราะการลงโทษ ประหารชีวิตเป็น แสดงออกถึงการขาด เมตตา และขาดความกรุณาที่มนุษย์จะพึงมีให้แก่กัน ถ้าสามารถยกเลิกโทษประหารชีวิตได้ จะเป็นการ เปิด โอกาสให้บุคคลผู้นั้นสามารถพัฒนาดนใจอยู่ในไตรสิกขา ในระหว่างที่เขายังคงต้องรับโทษในประเภทใดประเภทหนึ่งต่อไปได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ และควรจะนำไปศึกษา ค้นคว้าวิจัยต่อไป เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ และเกิดเป็นความเข้าใจให้ละเอียดเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังนี้คือ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า แต่เดิมเมื่อมีปัญหาข้อขัดแย้ง หรือข้อพิพาทอันเกี่ยวเนื่องด้วย พระธรรมวินัยเกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ การจัดการ กับปัญหาเหล่านั้น สงฆ์จะใช้วิธีการสมณะวิธี หรือวิธี นิคมกรรมที่ปรากฏในพระวินัย เป็นกรอบในการดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์ต่างๆ เหล่านั้น แต่เมื่อฝ่าย อาณาจักรได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์ขึ้นบังคับใช้ ส่งผลให้สังคมสงฆ์ ต่างพากันละเลย ไม่นำพระ- วินัยซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ในท่ามกลางสงฆ์ มาใช้บังคับ จึงขอเสนอแนะให้มีการศึกษา วิเคราะห์ว่า การบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์ ควรดำเนินการให้ มีความสอดคล้องกับพระวินัยให้ มากขึ้นกว่าในปัจจุบัน เพื่อให้พุทธบัญญัตินี้เป็นหลักการอยู่คู่กับพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในเชิงการปฏิบัติ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า กระบวนการยุติธรรม และกระบวนการการระงับอธิกรณ์ ถ้าจะ สามารถสร้างความยุติธรรมให้ปรากฏได้อย่างแท้จริงแล้ว สมาชิกในสังคมนั้น ต่างต้องยอมรับได้อย่าง คำนึงภาพในวิธีการและขั้นตอนเหล่านั้น ส่งผลให้สมาชิกสังคมนั้น สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สุข และสามารถทำให้ข้อพิพาท หรือข้อขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นใหม่นั้นจะลดน้อยลงเป็นลำดับ กระบวนการ ยุติธรรมนั้นจึงต้องเป็นไปอย่างตั้งมั่น อยู่ในธรรม โดยไม่ ใช้ดุลพินิจของตนหรือของสังคมเป็นใหญ่ แต่ ให้ใช้ธรรมะเป็นใหญ่ จึงขอเสนอแนะให้มีการศึกษาวิเคราะห์ว่า ควรดำเนินการเพื่อ นำเอาหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาเถรวาท เข้าไปใช้ประกอบในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น อย่างเป็น ลำดับ จนกระทั่งธรรมะสามารถเข้าไปส่วนหนึ่งขององค์ประกอบในกระบวนการยุติธรรมของไทยได้ รวมถึงการปรับและการประยุกต์ใช้ ตามรูปแบบการระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ ประการ ซึ่งมีกระบวนการวิธี พิจารณาอย่างรอบคอบและรัดกุม

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า คุณสมบัติ และจริยธรรมของบุคคล ผู้ที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงาน ซึ่งเป็นองค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรมนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะตำแหน่ง และผลของการปฏิบัติหน้าที่ เหล่านี้ อาจส่งผลกระทบต่อคู่ความ ให้ต้องสูญเสียเงินทอง เสียเวลา เสียความสามัคคีในสังคม โดยเฉพาะผู้ถูกกล่าวหา หรือจำเลย นั้น อาจต้องสูญเสียอิสรภาพ หรือได้รับความทุกข์ยากในการดำรงชีวิตอยู่ในห้องขัง หรือเรือนจำ หรืออาจต้องสูญเสียถึงชีวิต หากการดำเนินการของบุคลากรดังกล่าว ดำเนินไปด้วย การมีอคติ ปราศจากการใช้หลักพรหมวิหาร หรือไม่ประกอบด้วย หลักทศพิธราชธรรม จึงขอเสนอแนะให้มีการดำเนินการศึกษาวเคราะห์ ถึงคุณสมบัติและจริยธรรมของบุคคล ที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ ในองค์การอันเป็นองค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรมว่าควรจะมีหลักธรรมใดประกอบบ้าง

๕.๒.๔ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า การปฏิบัติหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมของไทย และของพระธรรมวินัยนั้น จำเป็นต้องเป็นบุคคล ผู้ที่มีความตั้งมั่นอยู่ในธรรม การปฏิบัติหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม ต้องดำเนินไปด้วยการถือหลักแห่งความเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติต่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในทางที่ผิดต่อหลักแห่งความยุติธรรม โดยไม่เลือกปฏิบัติกับบุคคลที่มีสถานะทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง ที่มีความแตกต่างกัน ทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติที่เสมอกันและเท่าเทียมกัน

การศึกษาวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการวิจัยให้ครอบคลุมในทุกประเด็น แต่ก็พอมองเห็นปัญหาที่คาดว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาค้นคว้า หรือเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป คือ

๑. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับตุลาการผู้วินิจฉัยตัดสินอรรถคดี เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรม ตามที่มีปรากฏในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. ศึกษาวิเคราะห์ถึงการ บัญญัติกฎหมายเพื่อส่งเสริมหรือสนับสนุน อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้บุคคล มีหน้าที่ ต้องพัฒนาตนให้ประกอบด้วยคุณธรรม และจริยธรรม ตามที่ปรากฏในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท